

Аналіз судової практики застосування зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі (витяг)¹

Вступ

На виконання зобов'язань, взятих Україною після приєднання до конвенцій Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи, Верховною Радою України з 2002 р. ухвалено понад сто законів, якими внесено зміни в законодавство України, у тому числі й до Кримінального кодексу України (далі — КК), з метою, з одного боку, привести законодавство України у відповідність до норм міжнародного права, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у частині декриміналізації деяких діянь; пом'якшення покарання за злочини, які не пов'язані із заподіянням шкоди життю та здоров'ю особи; введення альтернативних видів покарання, не пов'язаних із позбавленням волі, — штрафів, громадських робіт; а з другого, посилити боротьбу із деякими видами злочинів та відповідальність за корупцію; протиправним доступом до електронних грошей і за неправомірний випуск або використання електронних грошей; незаконне виготовлення лікарських засобів; незаконне виготовлення та обіг вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, та за інші протиправні дії (додаток 1).

Нормами деяких із зазначених у *додатку 1* законів кримінальну відповідальність за вчинення окремих протиправних дій було пом'якшено (скасовано), а нормами інших законів за вчинення тих самих протиправних дій — посилено.

Як наслідок, у судовій практиці при постановленні вироків, перегляді їх в апеляційному (касаційному) порядку спостерігається неоднакове застосування статей 4, 5, 74 КК щодо правильного визначення закону, що скасовує злочинність діян-

ня, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Зазначені питання були предметом вивчення при підготовці правових позицій Верховного Суду України щодо справ, розглянутих у порядку ст. 400¹² Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК 1960 р.). Це рішення Верховного Суду України у справах: № 5-6ксл4, № 5-25ксл4, № 5-26ксл4, № 5-1ксл3, № 5-32ксл3, № 5-33ксл3, № 5-36ксл3, № 5-45ксл3.

З метою забезпечення правильного й однакового застосування законодавства, а також захисту та відновлення прав підозрюваних, обвинувачених (підсудних), засуджених шляхом приведення судових рішень у відповідність до норм закону, що скасовують, пом'якшують або звільняють від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування, проаналізовано судову практику забезпечення судами реалізації у судовому порядку ст. 58 Конституції України (зворотна дія закону в часі — статті 4, 5, 74 КК) за справами, розглянутими судами у 2012—2014 рр.

1. Огляд законодавства

У теорії кримінального права **чинність закону про кримінальну відповідальність у часі** розуміють як можливість застосування кримінального закону залежно від часу вчинення злочину. Згідно з ч. 2 ст. 4 КК злочинність і караність діяння визначається законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння.

Припинення чинності закону про кримінальну відповідальність означає, що його норми не можуть застосовуватися до визначених у ньому діянь. Підставами для припинення чинності законом про кримінальну відповідальність є:

а) скасування закону про кримінальну відповідальність;

¹ Матеріал до друку підготовлено суддею Верховного Суду України Є.І. КОВТЮК, помічником судді Верховного Суду України Л.Ю. ТРЕГУБ і науковим консультантом відділу аналізу судової статистики та узагальнення судової практики І.Б. ЛАВРОВСЬКОЮ.

б) заміна закону про кримінальну відповідальність іншим законом;

в) закінчення строку дії, на який закон був виданий.

Поширення дії нового закону на осіб, що вчинили відповідні діяння до набрання ним чинності, — **це і є зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі**. Цей принцип ретроактивності (традиційний для міжнародного права) закріплено у ст. 58 Конституції та визначено у ст. 5 КК. Він полягає у тому, що **ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визначалися законом як правопорушення**.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 5 КК закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання, але мають сумісність.

Відповідно до ч. 2 ст. 5 КК закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі.

Частиною 3 ст. 5 КК встановлено: закон про кримінальну відповідальність, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, має зворотну дію у часі лише в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Тобто, якщо зміни в диспозиції статті спрямовані на посилення відповідальності, а в санкції — на її пом'якшення, зворотну дію мають лише зміни в санкції норми. Якщо у новому законі передбачена спеціальна стаття, що встановлює відповідальність за діяння, яке за попереднім законом кваліфікувалось за більш загальною статтею, а санкція, встановлена у цій новій спеціальній статті, є більш суворою, то діяння має кваліфікуватися за старим законом. Якщо максимальна межа покарання того самого виду у новому законі є нижчою (меншою), а мінімальна — вищою (більшою), то покарання має призначатися не нижче мінімальної межі за старим законом і не вище максимальної межі за новим законом, а якщо, навпаки, максимальна межа покарання того самого виду у новому законі є вищою (більшою), а мінімальна — нижчою (меншою), то по-

карання має призначатися не вище максимальної межі за старим законом і не нижче мінімальної межі за новим законом.

Відповідно до ч. 4 ст. 5 КК якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотну дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, тобто необхідно застосовувати найбільш сприятливий для винуватого закон із усіх, що були чинними у цей період.

Під законом про кримінальну відповідальність тут розуміється не тільки КК взагалі, але і його окремі структурні елементи (норми), розділи, статті, частини статей, пункти, абзаци, речення, словосполучення, слова і цифри.

Скасування злочинності діяння означає його декриміналізацію (повну або часткову), яка може бути досягнута шляхом:

а) скасування норм Особливої частини КК;

б) внесення змін до норм Особливої частини КК — включення до диспозицій додаткових ознак або виключення ознак, які були у попередній редакції норми;

в) внесення змін до норм Загальної частини КК (наприклад, доповнення відповідної статті КК додатковою обставиною, що виключає злочинність діяння, або включення до КК положення про те, що готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності);

г) нового офіційного тлумачення кримінально-правової норми, яке змінює обсяг забороненої цією нормою поведінки без зміни її змісту (без зміни «букви закону»). Згідно зі ст. 147 Конституції офіційне тлумачення законів України дає Конституційний Суд України.

Пом'якшення кримінальної відповідальності здійснюється шляхом зміни санкції тієї чи іншої норми Особливої частини КК у бік пом'якшення або іншим чином.

При пом'якшенні санкції норми Особливої частини КК новий закон може:

а) встановити інший, менш тяжкий вид основного покарання (одного з альтернативних основних покарань за рівності інших основних покарань);

б) скасувати найбільш тяжке серед альтернативних основних покарань;

в) визначити максимальну межу основного покарання того ж виду (одного з альтернативних основних покарань) нижчою (меншою);

г) визначити мінімальну межу основного покарання того ж виду (одного з альтернативних основних покарань) нижчою (меншою);

г) не передбачати додаткове покарання;

д) встановити інший, менш тяжкий вид додаткового покарання (одного з альтернативних додаткових покарань);

е) скасувати найбільш тяжке серед альтернативних додаткових покарань;

є) визначити максимальну межу додаткового покарання того ж виду (одного з альтернативних додаткових покарань) нижчою (меншою);

ж) визначити мінімальну межу додаткового покарання того ж виду (одного з альтернативних додаткових покарань) нижчою (меншою);

з) встановити додаткове покарання (одне з альтернативних додаткових покарань) факультативним, а не обов'язковим;

и) передбачити меншу кількість додаткових обов'язкових покарань;

і) встановити додаткове покарання (одне з альтернативних додаткових покарань) таким, що може бути приєднане лише до окремих, а не до будь-якого з основних покарань тощо.

Пом'якшення кримінальної відповідальності особи за вчинене без зміни санкції відповідної норми Особливої частини КК відбувається шляхом:

– зменшення (зниження) часової, грошової або іншої верхньої чи нижньої межі того чи іншого виду покарання, визначеного у розд. X «Покарання та його види» Загальної частини КК;

– встановлення можливості застосування при вчиненні того чи іншого злочину умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або зменшення строків, які необхідно відбутися для такого звільнення;

– зміни чи виключення обставин, що обтяжують покарання;

– зменшення строків погашення судимості, ін.

Закон, що має зворотну дію в часі, поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання цим законом чинності та:

а) не були притягнуті до кримінальної відповідальності (у цьому випадку кримінальна справа не може бути порушена у зв'язку з відсутністю події злочину (п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК 1960 р.) або відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) не вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про вчинення відповідного діяння у зв'язку з тим, що кримінальна відповідальність за таке діяння скасована);

б) котрим пред'явлене обвинувачення у вчиненні злочину (у цьому разі кримінальне прова-

дження (справа) підлягає закриттю відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК 1960 р. або п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК);

в) засуджені обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, і відбувають покарання (відповідно до ст. 405¹ КПК 1960 р. та ст. 539 КПК звільнення від покарання і пом'якшення покарання у цьому випадку проводяться судом за клопотанням (заявою) засудженого, його захисника, законного представника або за поданням прокурора чи органу, що відає виконанням покарання);

г) відбули покарання, але мають непогашену чи незняту судимість.

Питання про застосування старого чи нового закону про кримінальну відповідальність у разі вчинення дій організатором, підбурювачем чи пособником злочину, тобто діянь, норми про відповідальність за які не мають самостійних санкцій, вирішуються так само, як і у разі вчинення закінченого злочину його виконавцем, з урахуванням положень статей 29—31 КК.

Криміналізація діяння здійснюється шляхом:

а) доповнення Особливої частини КК новими нормами чи окремими положеннями;

б) внесення змін до норм Особливої частини КК;

в) внесення відповідних змін до норм Загальної частини КК;

г) офіційного тлумачення кримінально-правової норми, яке змінює обсяг забороненої цією нормою поведінки.

Посилення кримінальної відповідальності може відбуватися шляхом зміни у бік посилення санкції тієї чи іншої норми Особливої частини КК або іншим чином.

При посиленні санкції норми Особливої частини КК новий закон може:

а) встановлювати інший, більш тяжкий вид основного покарання (одного з альтернативних основних покарань за рівності інших основних покарань);

б) скасувати найменш тяжке серед альтернативних основних покарань;

в) запровадити (встановити) максимальну межу основного покарання того ж виду (одного з альтернативних основних покарань) вищою (більшою);

г) запровадити мінімальну межу основного покарання того ж виду (одного з альтернативних основних покарань) вищою (більшою);

г) передбачити додаткове покарання;

д) встановити інший, більш тяжкий вид додаткового покарання (одного з альтернативних додаткових покарань);

е) скасувати найбільш тяжке серед альтернативних додаткових покарань;

є) встановити максимальну межу додаткового покарання того ж виду (одного з альтернативних додаткових покарань) вищою (більшою);

ж) встановити мінімальну межу додаткового покарання того ж виду (одного з альтернативних додаткових покарань) вищою (більшою);

з) визначити додаткове покарання (одне з альтернативних додаткових покарань) обов'язковим, а не факультативним;

и) передбачити більшу кількість додаткових обов'язкових покарань;

і) встановити додаткове покарання (одне з альтернативних додаткових покарань) таким, що може бути приєднане до будь-якого з основних покарань, а не лише до окремих із них.

Посилення кримінальної відповідальності без зміни санкції відповідної норми Особливої частини КК може відбуватися шляхом: збільшення (підвищення) часової, грошової або іншої верхньої чи нижньої межі того чи іншого виду покарання, визначеного у розд. X «Покарання та його види» Загальної частини КК; виключення можливості застосування при вчиненні того чи іншого злочину умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або збільшення строків, які необхідно відбутися для такого звільнення; збільшення строків погашення судимості тощо.

Аналітично-термінологічно-порівняльний аналіз ст. 58 Конституції та редакції ст. 5 КК

дає підстави для висновку про те, що **ст. 5 КК повністю відтворює зміст ст. 58 Конституції і є механізмом для застосування зворотної дії закону в часі на практиці і реалізується із урахуванням статей 4, 74 КК та регулюється відповідними положеннями процесуальних норм (КПК, КПК 1960 р.).**

Частинами 2 та 3 ст. 74 КК передбачено, що особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання. Якщо ж призначена засудженому міра покарання перевищує санкцію нового закону, вона знижується до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону, а в разі, коли така межа передбачає більш м'який вид покарання, відбуте засудженим покарання зараховується з перерахуванням за правилами, встановленими ч. 1 ст. 72 КК. Звільнення від покарання і зниження покарання за новим законом здійснюється судом тільки за клопотанням (заявою) засудженого, його захисника, законного представника або за поданням прокурора чи органу, що відає виконанням покарання.

Питання зворотної дії закону в часі виникають при досудовому розслідуванні кримінальних проваджень (справ), під час підготовчого провадження (попереднього розгляду справи) в суді, при апеляційному (касаційному) перегляді, а також при перегляді справи Верховним Судом України та під час виконання вироку суду.

Додаток 1

Перелік законів, якими після 15 листопада 2011 р. було внесено зміни до Кримінального кодексу України²

З метою приведення вітчизняного законодавства у відповідність до норм міжнародного права, зокрема конвенцій Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи, починаючи з 2011 р. Верховна Рада України ухвалила такі закони, якими внесено зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність:

– від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (набув чинності 17 січня 2012 р.), нормами якого **скасовано караність діянь** за статтями 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234, 235 КК, і внесено зміни до статей 65, 69, 88, 89, 99 та до п. 1 примітки до ст. 209 КК, прийнято в новій редакції статті 12, 53, 201 КК і викладено

у новій редакції санкції статей 200, 203¹, 203², 204, 205, 206, 209¹, 212, 212¹, 213, 216, 219, 222, 222¹, 223¹, 223², 224, 227, 229, 231, 232, 232¹, 232², 233, 364¹, 365¹, 365², 368³, 368⁴ КК (**частково пом'якшено, а частково посилено відповідальність**);

– від 23 лютого 2012 р. № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (набув чинності 21 вересня 2012 р.), яким внесено доповнення до назви та редакції ч. 2 ст. 342 КК (розширено перелік ознак об'єктивної сторони);

– від 13 квітня 2012 р. № 4652-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України (набув чинності 19 листопада 2012 р.), яким внесено зміни та/або доповнення до статей 48, 53, 65, 75, 91, 374, 383, 386 КК, запроваджено кримінальну відповідальність слідчого за невиконання вказі-

² Усі зміни станом на дату набуття чинності зазначеними законами. З часом до них вносилися зміни та доповнення.

вок прокурора (ст. 381¹ КК) та за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості (ст. 389¹ КК), у новій редакції викладено статті 369, 385, 387, 426 КК;

– від 24 травня 2012 р. № 4837-VI «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України **щодо посилення відповідальності** за порушення вимог законодавства про охорону праці та охорону надр» (набув чинності 15 червня 2012 р.), нормами якого внесено зміни до статей 267, 271, 272, 275 КК;

– від 24 травня 2012 р. № 4838-VI «Про внесення змін до статті 292 Кримінального кодексу України **щодо посилення відповідальності** за втручання в роботу об'єктів трубопровідного транспорту» (набув чинності 17 червня 2012 р.);

– від 7 червня 2012 р. № 4955-VI «Про внесення змін до статті 259 Кримінального кодексу України **щодо посилення відповідальності** за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян» (набув чинності 4 липня 2012 р.);

– від 5 липня 2012 р. № 5064-VI «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне поводження зі зброєю та вибухонебезпечними матеріалами» (набув чинності 12 серпня 2012 р.), яким внесено зміни до ст. 263 КК (*частково пом'якшено, а частково посилено відповідальність*) та *запроваджено кримінальну відповідальність* за незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв (ст. 263¹ КК);

– від 5 липня 2012 р. № 5065-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо **посилення відповідальності** за фальсифікацію або обіг фальсифікованих лікарських засобів» (набув чинності 2 серпня 2012 р.), нормами якого внесено зміни до санкцій частин 1–3 ст. 305 КК (посилено відповідальність); у новій редакції викладено ст. 321¹ КК (посилено відповідальність) та *запроваджено кримінальну відповідальність* за порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів (ст. 321² КК);

– від 18 вересня 2012 р. № 5283-VI «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо **посилення відповідальності** за фальшування марок акцизного збору» (набув чинності 18 жовтня 2012 р.), нормами якого внесено зміни до статей 199, 216 КК;

– від 18 вересня 2012 р. № 5284-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» (набув чинності 18 жовтня 2012 р.), яким ч. 1 ст. 200 КК викладено у новій редакції і *встановлено кримінальну відповідальність* за протиправний доступ до електронних грошей і неправомірний випуск або використання електронних грошей;

– від 16 жовтня 2012 р. № 5460-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України,

Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, Державного комітету телебачення і радіомовлення України» (набув чинності 5 грудня 2012 р.), яким внесено зміни до примітки до ст. 305 КК;

– від 18 квітня 2013 р. № 221-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо введення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» (набув чинності 18 травня 2013 р.), викладено у новій редакції статті 354, 368, 368³, 368⁴, 369, 370 КК та примітку до ст. 364¹ цього ж Кодексу, внесено зміни до статей 368², 369² КК;

– від 18 квітня 2013 р. № 222-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» (набув чинності 15 грудня 2013 р.), яким назву розд. XIV Загальної частини КК викладено у новій редакції і доповнено статтями 96¹ («Спеціальна конфіскація») і 96² («Випадки застосування спеціальної конфіскації»);

– від 14 травня 2013 р. № 228-VII «Про внесення зміни до статті 263¹ Кримінального кодексу України у зв'язку з приєднанням України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боеприпасів до неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності» (набув чинності 4 липня 2013 р.), нормами якого назву та ч. 1 ст. 263¹ КК викладено у новій редакції;

– від 16 травня 2013 р. № 245-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо введення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України» (набув чинності 9 червня 2013 р.), яким ст. 10 КК викладено у новій редакції з метою вирішення питання про кримінальну відповідальність осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за законодавством іноземної держави і перебувають на території України, та виконання вироків, винесених іноземними судами чи міжнародними судовими установами; внесено зміни до статей 49, 69¹, 371, 373, 374, 384, 386 КК;

– від 23 травня 2013 р. № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» (набув чинності 27 квітня 2014 р.), яким КК доповнено розд. XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» (статті 96³–96¹¹), де до суб'єктів кримінальної відповідальності віднесено уповноважених осіб юридичної особи (та юридичних осіб) за вчинення дій, передбачених статтями 209, 306, частинами 1 і 2 ст. 368³, частинами 1 і 2 ст. 368⁴, статтями 369, 369² цього Кодексу; осіб, які вчинили дії від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258–258⁵ КК; осіб, які від імені та в інтересах юридичної особи вчинили

будь-які із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 436—438, 442, 444, 447 КК, а також осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами 1 і 2 ст. 368³, частинами 1 і 2 ст. 368⁴, статтями 369, 369², 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК, якщо такі злочини вчинені в інтересах юридичної особи, якщо вони спрямовані на отримання нею неправомірної вигоди або створення умов для отримання такої вигоди, а так само на ухилення від передбаченої законом відповідальності; законом, на відміну від ст. 12 КК, встановлені спеціальні строки давності за вчинення зазначених вище злочинів (ст. 96⁵), а також спеціальні види покарань (ст. 96⁶);

– від 10 жовтня 2013 р. № 642-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (набув чинності 28 березня 2014 р.), нормами якого **запроваджено кримінальну відповідальність** за підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців (ст. 205¹ КК) та за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206² КК), **поширено відповідальність** за ст. 341 КК;

– від 28 січня 2014 р. № 734-VII «Про внесення зміни до статті 297 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за осквернення або руйнування пам'ятників, споруджених в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни — радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців» (набув чинності 2 лютого 2014 р.) — **запроваджено відповідальність** за новими складами злочину;

– від 28 січня 2014 р. № 735-VII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму» (набув чинності 2 лютого 2014 р.), нормами якого **запроваджено кримінальну відповідальність** за публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганду неонацистської ідеології, виготовлення та (або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників (ст. 436¹ КК);

– від 21 лютого 2014 р. № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» (набув чинності 28 лютого 2014 р.), яким внесено зміни до ст. 364 КК (додано нові ознаки злочину) та до примітки до 364¹ КК; **декриміналізовано дії**, передбачені статтями 365¹, 423 і 424, які виключено із КК; у новій редакції викладено ст. 365 КК (**пом'якшено відповідальність**); ст. 425 КК доповнено приміткою, у якій надається визначення військової службової особи, а також істотної шкоди;

– від 23 лютого 2014 р. № 767-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» (набув чинності 2 березня 2014 р.), яким у новій ре-

дакції викладено санкції частин 2 та 3 ст. 109, санкції статей 194, 279, 293, 341, 342 КК; внесено зміни до диспозиції та викладено у новій редакції санкції статей 295, 345, 347, 377 КК; внесено зміни до статей 162, 294, 296, 348, 349, 378, 379, 380, 382 КК; у новій редакції викладено статті 343 та 376 КК; **декриміналізовано дії**, передбачені статтями 110¹, 151¹, 361³, 361⁴, 362¹ КК;

– від 13 березня 2014 р. № 879-VII «Про внесення змін до Закону України «Про вибори Президента України» та деяких інших законодавчих актів України щодо техніко-юридичного вдосконалення виборчого процесу» (набув чинності 21 березня 2014 р.), яким внесено зміни до назви та у новій редакції викладено диспозицію ст. 158¹ КК;

– від 27 березня 2014 р. № 1170-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації» (набув чинності 19 квітня 2014 р.), яким внесено зміни до ст. 330 КК (включено додаткові ознаки злочину);

– від 8 квітня 2014 р. № 1183-VII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (набув чинності 18 квітня 2014 р.), яким ч. 5 ст. 49 КК викладено у новій редакції та запроваджено заборону застосовувати звільнення від кримінальної відповідальності (покарання) за спливом строків давності за злочини, передбачені статтями 109—114¹, 437—439, ч. 1 ст. 442 КК; **запроваджено кримінальну відповідальність** за «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань» (ст. 114¹ КК); **поширено відповідальність за злочини, передбачені статтями** 110, 111, 113, 114, 279 КК;

– від 9 квітня 2014 р. № 1194-VII «Про внесення змін до Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» (набув чинності 17 травня 2014 р.), яким ч. 2 ст. 401 КК після слів «Державної спеціальної служби транспорту» доповнено словами «Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» — **розширено перелік суб'єктів відповідальності**;

– від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (набув чинності 27 квітня 2014 р.), нормами якого **запроваджено кримінальну відповідальність** за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (ст. 332¹ КК);

– від 13 травня 2014 р. № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» (набув чинності 4 червня 2014 р.), яким ст. 8 КК доповнено ч. 2, у новій редакції викладено статті 96¹, 96³, 96⁷, 354, 364, 364¹, 365², 368, 368³, 368⁴, 369, 369² КК, внесено зміни до статей 96², 96⁴, 366 КК;

– від 19 червня 2014 р. № 1533-VII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму»

(набув чинності 11 липня 2014 р.), яким **запроваджено кримінальну відповідальність** за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110² КК);

– від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII «Про очищення влади» (набув чинності 16 жовтня 2014 р.), відповідно до якого ч. 1 ст. 55 КК доповнено абзацом другим такого змісту: «Позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років» (**поширено відповідальність внесенням доповнень до статті Загальної частини КК**);

– від 7 жовтня 2014 р. № 1689-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» (набув чинності 31 жовтня 2014 р.), якими викладено у новій редакції ч. 2 ст. 59 КК: «Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу»; посилено відповідальність **включенням до санкцій статей 109—114, 258, 258¹—258⁴, 260, 261 КК альтернативного покарання у виді конфіскації майна**;

– від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII «Про прокуратуру» (набув чинності 26 жовтня 2014 р.), яким декриміналізовано дії, передбачені статтею 381¹ КК (виключено із КК);

– від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України» (набув чинності 25 січня 2015 р.), яким внесено доповнення та/або зміни до статей Загальної частини КК у виді додаткової обставини, **якою виключається поширення дії норм відповідних статей на корупційні злочини**: ч. 1 статей 45—48, ч. 4 ст. 74, п. 1 ч. 3 ст. 81, п. 1 ч. 4 ст. 82 КК; ст. 45 доповнено приміткою, якою надається визначення корупційним злочинам; ч. 1 ст. 69 після слів «рішення може», ч. 1 ст. 75 після слова «суд» доповнено словами «крім випадків засудження за корупційні злочини», які припиняють дію норм відповідних статей у випадку вчинення корупційних злочинів; ч. 1 ст. 79 після слів «особливо тяжкі злочини» доповнено словами «а також за корупційні злочини», **які припиняють дію норми**; передбачено особливий порядок умовно-дострокового звільнення та заміну невідбутої частини покарання більш м'яким (внесено доповнення до п. 2 ч. 3 ст. 81, п. 2 ч. 4 ст. 82 — після слів «судом за» доповнено словами «корупційний злочин середньої тяжкості»); внесеними до статей 86, 87, 89, 91 КК змінами та доповненнями передбачено особливий порядок застосування норм відповідних статей за вчинення корупційних злочинів; внесено зміни та доповнення до статей Особливої частини КК (статті 112, 344, 368); ст. 368² КК викладено в новій редакції і **поширено відповідальність**;

– 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції» (набув чинності 26 жовтня 2014 р.), яким **запроваджено кримінальну відповідальність** за декларування недостовірної інформації (ст. 366¹ КК);

– 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» (набув чинності 6 лютого 2015 р.), яким внесено доповнення і зміни до редакції ст. 209 КК та до примітки до цієї статті;

– від 14 жовтня 2014 р. № 1703-VII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення виборчих прав громадян» (набув чинності 23 жовтня 2014 р.), якими внесено зміни до статей 157, 159¹ КК і **поширено відповідальність**, статті 158, 158¹, 160 КК викладено у новій редакції і **поширено відповідальність**;

– від 25 грудня 2014 р. № 63-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей уточнення податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у разі застосування податкового компромісу» (набув чинності 17 січня 2015 р.), яким ст. 212 КК доповнено ч. 5, якою виключається кримінальна відповідальність у разі наявності факту досягнення податкового компромісу;

– від 28 грудня 2014 р. № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» (набув чинності 1 січня 2015 р.), якими у назві та ч. 1 ст. 199 КК слово «збору» замінено словом «податку»;

– від 28 грудня 2014 р. № 77-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» (набув чинності 1 січня 2015 р.), якими ст. 172 КК викладено у новій редакції із **посиленням відповідальності, посилено відповідальність** за ст. 212¹ КК.

– від 15 січня 2015 р. № 116-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку проходження військової служби та питань соціального захисту громадян України, які проходять військову службу під час особливого періоду» (набув чинності 8 лютого 2015 р.), якими ст. 335 КК викладено у новій редакції;

– від 5 лютого 2015 р. № 158-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» (набув чинності 5 березня 2015 р.), яким **розширено перелік суб'єктів правопорушення** за ст. 62 КК, а санкцію ч. 2 ст. 407 КК доповнено альтернативним покаранням у виді тримання в дисциплінарному батальйоні на строк від шести місяців до одного року;

– від 12 лютого 2015 р. № 186-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (набув чинності 5 березня 2015 р.), яким **запроваджено кримінальну відповідальність** за ухилення від проход-

ження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації (ст. 336¹ КК);

– від 12 лютого 2015 р. № 191-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» (набув чинності 5 квітня 2015 р.), яким ст. 213 КК викладено у новій редакції і **поширено відповідальність**;

– від 12 лютого 2015 р. № 194-VIII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» (набув чинності 5 березня 2015 р.), яким статті 402—405, 407—411, 413, 418—421, 425, 426, 428, 435 КК викладено у новій редакції і **поширено відповідальність**;

– від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» (набув чинності 4 березня 2015 р.), яким викладено у новій редакції примітку до ст. 45, ч. 5 ст. 354 КК (**пом'якшено відповідальність**) та примітку до цієї статті, ст. 368² КК (**поширено відповідальність**), ч. 1 ст. 370 КК викладено у новій редакції, внесено зміни до примітки до ст. 364¹ КК, до статей 368³, 368⁴, 369 КК (**поширено відповідальність**);

– від 2 березня 2015 р. № 218-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» (набув чинності 8 березня 2015 р.), яким **запроваджено кримінальну відповідальність** за доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК);

– від 2 березня 2015 р. № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» (набув чинності 28 червня 2015 р.), яким із абз. 1 ч. 1 ст. 213 КК виключено слово «ліцензії»;

– від 7 квітня 2015 р. № 290-VIII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» (набув чинності 26 квітня 2015 р.), яким **запроваджено кримінальну відповідальність** за зазначені дії (ст. 426¹ КК);

– від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (набув чинності 21 травня 2015 р.), яким внесено доповнення до ч. 1 ст. 96⁹ КК, а ст. 436¹ КК викладено у новій редакції і **поширено відповідальність**;

– від 14 травня 2015 р. № 421-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» (набув чинності 11 червня 2015 р.), яким **запроваджено кримінальну відповідальність** за погрози або насильство щодо журналіста (ст. 345¹ КК), за умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347¹ КК), за посягання на життя журналіста

(ст. 348¹ КК), за захоплення журналіста як заручника (ст. 349¹ КК);

– від 2 липня 2015 р. № 576-VIII «Про Рахункову палату» (набув чинності 9 серпня 2015 р.), яким **запроваджено кримінальну відповідальність** за перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати (ст. 351¹ КК), внесено зміни до статей 112, 344 та 346 КК;

– від 16 липня 2015 р. № 629-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» (набув чинності 12 серпня 2015 р.), яким **запроваджено кримінальну відповідальність** за порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК), за фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК), внесено доповнення до диспозиції ч. 1 ст. 365² КК та викладено у новій редакції санкцію ч. 1 цієї статті із **частковим посиленням та частковим пом'якшенням відповідальності**.

Отже, за вказаний період часу було ухвалено низку законів, нормами яких внесені зміни та доповнення до статей Особливої частини КК, якими:

– декриміналізовані діяння, передбачені статтями 110¹, 151¹, 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234, 235, 361³, 361⁴, 362¹, 365¹, 381¹, 423, 424 КК;

– частково пом'якшено, а частково посилено відповідальність за дії, передбачені статтями 200, 203¹, 203², 204, 205, 206, 209¹, 212, 212¹, 213, 216, 219, 222, 222¹, 223¹, 223², 224, 227, 229, 231, 232, 232¹, 232², 233, 263, 347, 364¹, 365, 365¹, 365², 368³, 368⁴ КК;

– пом'якшено відповідальність за дії, передбачені статтями 109, 162, 194, 279, 293, 294, 295, 296, 341, 342, 343, 345, 347, 354, 365, 366, 376, 377, 382 КК;

– запроваджено кримінальну відповідальність за дії, передбачені статтями 110², 114¹, 200 (нові склади злочину), 205¹, 206², 218¹, 220¹, 220², 231², 263¹, ч. 2 ст. 297, 321², 332¹, 336¹, 345¹, 347¹, 348¹, 349¹, 351¹, 364¹, 366¹, 381¹, 389¹, 426¹, 436¹ КК;

– посилено відповідальність за дії, передбачені статтями 109—114, 157, 158, 158¹, 159, 159¹, 160, 172, 199, 212¹, 213, 216, 258, 258¹—258⁴, 259, 260, 261, 263, 267, 268, 271, 272, 275, 279, 292, 305, 321¹, 341, 348, 354, 363³, 363⁴, 364, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 402—405, 407—411, 413, 418—421, 425, 426, 428, 435, 436¹ КК.

Зазначеними вище законами внесено зміни та доповнення до норм Загальної частини КК, зокрема до статей 8, 10, 12, 45—49, 53, 55, 59, 62, 65, 69, 69¹, 74, 75, 79, 81, 82, 86—89, 91, 96¹, 96², 96³—96¹¹, 99 КК.

(Продовження матеріалу буде опубліковано в наступних номерах журналу)